قوّت بلوده، بلو اوزی قوّت

روسیه تاریخی

مرتبی آ.

ناشری.

صباح کتبخانه‌سی

قزانده

КАЗАНЬ.
Типо-литографія Императорскаго Университета.
1907.

I.) روسیه مملکتی، مهاجرت عمومی، حاضارلر، بلغارلر.

II.) ۋاراكلر روریك، ایگار، اسۋیتاسلاف، ولادیمیر، دین، هم اسۋیتاپولك.

III.) ولادیمیر ماناماخ صوزدال ییری، اۋلگی صوزدال كنازی.

IV.) تاتارلر. چینگیز خان، اوعىل خان، باطی خان، تاتارلرنڭ آستقه قالووی. اوزبیك خان، مامای خان، تاخناميش خان، قزان قریم حكومتلری.

V.) آلیكساندر نیۋسكی. ایۋان كالیته.

VI.) كناز دیمیتری دونسكی. ۋاسیلی (I). ۋاسیلی (II).

VII.) روس كنازلرینڭ تورمشلری.

VIII.) ایۋان (III). ۋاسیلی (III).

IX.) ایۋان (IV). قزاننی آلو. استرخان حكومتی روسلرغه كرو. سیبیریانی آلو. سودا.

X.) جزا وقتی. آپریچنیكلر. بولغانغچ وقت.

XI.) میخائیل رامانف.

XII.) آلیكسی رامانف.

XIII.) كرستیانلرنڭ كریپاسنوی بولولری.

XIV.) پیطر ۋیلیكی.

XV.) سامادیرژاۋییه هم ایمپیراطورلق.

XVI.) پیطردن صوڭ بولغان پادشاهلر.
XVII.) یکانیرینه ثانی .
XVIII.) پاویل اوّل .
XIX.) آلیکساندر اوّل .
XX.) نیکولای اوّل .
XXI.) آلیکساندر ثانی .

مقدمه

بوندن ایللی یل مقدم روسیه‌ده کرستیانلرکریپاستنوی بولغانون، حاضرگی شهرلرده آوللرده اوّلگی وقتده اداره بتونلای ایکنچی تورلی بولغانون، بز قارتلارمزدانغنه ایشتوب بله‌مز؛ وقارتلارمزده یاش وقتلرنده اوزلرینك آتا بابالرندن اوزلری کورماگان هم کورماسدای خبرلرنی ایشتکانلر. منه، بزنك بو سوزلردن آڭلاشولا که، حکومت ایچنده ترتیب هر وقتده بر تورلی گنه بولوب تورمی، بلکه آقرتین، آقرتین آلماشنوب (اوزگاروب) تورادر. شونك ایچونده موندن یوز یل مقدم نیندا‌ین اداره بولغانون ایشتماگان کشیلر، حکومتده ترتیب هیچ بر وقت اوزگارگانی یوق همده اوزگارمی دیوب اویلیدر. بونداین کشیلر اوز تیره‌سنده آلپاوتنی کوره‌لر، آلپاوتلر دنیاغه قایدان چقغانون بلمایلر. اول اوز تیره‌سنده کرستیانلرنی کوره، کرستیانلرده قایدان چقغانون بلمی. دنیاده پادشاه‌لرده بار دیوب ایشته، پادشاه‌لرده کمدن اوستونلك آلوب نچك پادشاه بولغانون بلمی. الحاصل بونداین کشیلر دنیاده اوّلگی وقتلرده‌ده کرستیانلر، آلپاوتلرهم پادشاه‌لر بولغانلر، حاضرنده‌ده بولورغه تیوشلی دیوب بله‌لر. شونك

ایچونده هر بر آدم بالاسینه، بیگراکده اشچی خلقغه اوز عمرنده نیلر بولغانونغنه توگل اوّلگی وقتلردهده نیند این اشلر بولغانون بلو تیوشلیدر. اگرده اشچی خلق اوّلگی وقتلرده خلقنلك نیچك تورغانلرون، حاضرنده نی درجهده تورغانون بلسه، البته اشچی خلق اوزینك تورهشی نیدن ناچار ایکانون سیزنهدر. کوب وقتده بزنلك بختسزلکمزنلك سببی حکومتنلك ناچار ترتیبلرندن بواسهده، بز خدادن دیوب ایتهمز. شونلك ایچونده بزنی محنتگه توشوره تورغان ناچار ترتیبلرنلك قایدن چقغانون بلو تیوشلیدر. صوك بزنی محنتگه توشوره تورغان ناچار ترتیب قایدن دنیاغه کیلوب چقغان؟ اگرده بوناچار ترتیبلرنی خلق چغارسه، اول ناچارترتیبنی خلق ینهده بتوره آلادر. منه بو ناچار ترتیبلر قایدن چقغانون همده اول ترتیبلرنی کملر توتوب تورغانون بلور ایچون بزگه ایسکی عمرنی کورساته تورغان فنگه قارارغه کیراك بولادر.

منه بو ایسکی عمرنی کورساته تورغان فن تاریخ دیوب آطالنهدر. بو کیچکنهگنه کتابمزده حرمتلو اوقوچیلرغه روسیه تاریخندن بر آز خبر بیروب، بوناچارترتیبلر قایدان چقغانون همده کملر چغارغانون کورساتماکچی بولامز. . . .

I.

روسیه مملکتی

حاضرنده بزنلڭ تورا تورغان یرمز روسیه مملکتی در. بو روسیه‌نلڭ بیری دورت یوز ملڭ کوادراتنی جغرافیچسکی میل در.

روسیه مملکتی یاوروپا قطعه‌سینلڭ تقریبا یارتی هم قویاش چغش طرفینه اوزایوب، بش قطعه‌نلڭ ایلڭ ضوری اولغان آسیانلڭ یارتسیله بحر محیط کبیرگه قدر جایلمشدر.

روسیه‌نلڭ تون طرفی تون یاق بوزدیگزی، شرق طرفی بحر محیط کبیر ، جنوب طرفی قطای، هندستان، افغانستان، ایران مملکتلری، بحرحزر، کافقاز طاولری وقارا دینگز اولوب، عرب طرفی رومانیه، آفستریه، گیرمانیه، بالطق دینگزی، واشویتسیه ایله چیکلانمشدر. نیند این بر الوغ مملکت ملڭ یل ایچنده یوق بولدیغی کبی، مذکور ملڭ یل ایچنده بر کیچکنه گنه مسقوا کنازلکی نیند این برزور مملکتکه ایرشدکینی بزگه تاریخ کون کبی کورساتمکده‌در.

اوّلا بو روسیه‌غه هر تورلی خلقلر آسیادن کوچوب، اورال طاولرینلڭ قبله طرفندن اوتوب کیلمشلردر. بو کیلگان

خلقلر

(مهاجرت عمومی) خلق‌لر آراسنده اسلاۋیان خلقینڭ قایو یلده کیلب‌کلری آچق معلوم بولماسه‌ده، تاتارلرنڭ شول یول ایله قایو یلده کیلب‌کلری بر آز بلنمکده‌در. بوندن ملڭ یل اوّل دنیپر صووی بوینچه کییف که‌قدری، غربی دۋینه، اوقا ۋوالغا صولری بویلرنده اولان زور اورمانلرده وباتقاقلرده اسلاۋیان خلق‌لری اوطرمشلردر. بو اسلاۋیان خلق‌لری آوروپا خلقی آراسنده مدنیة خصوصنده ایڭ آرتقه قالمش برطائفه بولغانلر. اشبو اسلاۋیان خلقی دوشمان کرماسون اوچون هم‌ده اوزلرینی صاقلار اوچون، آوللرین باغانالر ایله آیلاندروب آلوب، ضورراق آول‌لرون شهر دیوب آتامشلردر.

(بلغارلر) اسلاۋیانلر ایگون ایگوب، قورت حیوان آصراب معیشت قیلوب آول‌لرده‌جیولوب، جیولوب تورا باشلامشلردر.

ینه قاما هم ۋولغه‌ایدل‌نڭ اورتا یرلرنده (حاضرده قزان گوبیرناسنده) ترك نسلندن کیلگان (بلغار) اسملی برتورلی خلق تورغان. آنلر صاتو ایچون کیلگان عربلردن دین اسلامنڭ حقیقتنی آڭلاب، اسلامیتنی قبول ایتکانلر. آنلر عربلردن تاشدن مسجد، مناره، یورت شیکللی نرسه‌لر صالورغه وباشقه هنرلرگه‌ده اوگرانگانلر. بو بلغارلر ایگون ایگوب، حیوان آصراب کوبسنچه سودا ایله معیشت قیلغانلر. آنلرنڭ مقر حکومتی بولغاریاکه (الوغ) شهر اسمنده بولغان واتق

بنالری حاضرنك قزان گوبیرناسی، اسپاس اویازی اوسپینسبق قریه‌سی یاننده‌در.

ینه دون، ۋولغه صولرینك جنوب طرفلرنده هر وقتده قارا دینگز بویلرنده ترك نسلندن کیلگان حاضار اسملی بر قوم بولغان. آنلر دنیپر بویند اغی اسلاۋیانلرغه یش، یش هجوم ایتوب، شهرلرون، آوللرون یاندروب، حیوانلرون واوزلرون اسیر آلوب کیتکانلر.

اسلاۋیانلرنك اوز آرالرنده دوستلق بولماو سببلی دنیپر بویندا[illegible] اسلاۋیانلر حاضارلردن، ایلمین کولی، بویندا[illegible] ۋیانلر ۋاراکاردن هر دائم اذا وجفا کوروب تورغانلر.

II.

ۋاراکلر

ۋاراکلر اسقاندیناو یاریم آطاسنك توروب افراط درجه‌ده سوداگر اولغانلر. آنلر سودا ایله قانسطانتیناپولگه (۱) (استانبولغه) بارغان وقتك بالطیق دینگزندن چغوب، نیوه جلغه‌سیله لادوغا کولینه، لادوغادن والخاو جلغه‌سیله ایلمین کولینه کروب، شول یرده‌گی اسلاۋیانلرنی تالاب، ایلمیندن

(۱) قانسطانتیناپول اول وقتده گریك شهری اولغان.

لاماد جلغه‌سیله، دنیپردن قارا دینگزدن چغوب استانبولغه کیلگانلر. اول وقتلرده سوداگرلر زور زور کامپانیالر یاصاب، ماللرینی واوزلرینی صاقلار اوچون یانلرنده عسکر یورتکانلر. شول ۋاراك سوداگرلری ۵ نچی عصرده ایلمین کولی بویندا‌غی اسلاۋیانلرنی اوز قوللرینه آلغانلر.

(روریك)

اسلاۋیانلرنك اوّلکی کنازی روریك اسلاۋیانلر آراسنده حکم‌ایتوب، آنلرنی دوشمانلرندن‌صاقلاب تورغانغه کوره، اسلاۋیانلر اوشبو کنازگه یاصاق توله‌گانلر. شول یاصاق ایله کناز، خلقینی دوشمانلرندن ... اوچون اوز یاننده دروژینه توتقان. روریلك (۱) وفا... آنك

(ايگار)

اوغلی ایگار یاش بولغانغه کوره، روریلك قرد... اولیغ کن... اولوب تورغان. صوگره ایگار بالیغ بولغاچ کناز اولوب ... پر بویندا‌غی بارچه اسلاۋیان‌خلقینی اوزینه تابع ایتکان. بعض اسلاۋیانلر باش تارتماغه تلاسه‌لرده، آرالرنده برلك بولماو سببلی دوشمانلر ینه غالب اولا آلماغانلر. ایگار اوزینك عسکری ایله مال اوچون، قاما بلغارلرینه هم‌ده کریکلرغه هر دائم هجوم ایتوب تورغان. کناز ایگارنك وفاتندن‌صوك اوغلی اسۋیتاسلاف یاش اولدیغندن، آنك اورنینه

(۲) اولکی‌کناز روریك روس نسلندن اولغانغه، آنارغه‌تابیع‌بولغان‌اسلاۋیانلرنیده‌روس دیوب آتامشلردر.

ایگارنلک جماعتی اولیغه کناگینه اولوب تورغان. صوکده اسوٰیتاسلاف بالیغ اولوب کناز اولدقده، آتاسی کبی مال ایچون گریکلرگه، بلغارلر، هجوم ایتوب نه قدر آلتون کمشگه آلوب قایتساده، اول آلتون کمش‌لرنلک اسلاوٰ بیانلرغه هیچ فایداسی اولماغان. چونکی کناز بر برگه هجومگه کیتدکده، اسلاوٰ بیانلرغه حاضارلر وباشقه قوملر هجوم ایتوب، شهرلرین وقریه‌لرین یاندروب، اسلاوٰ بیانلرنی اسیر ایتوب آلوب کیتمش لردر. (اسوٰیتاسلاف)

اسو یتاسلافنلک وفاتندن صوك ۹۷۲ نچی یلدن باشلاب ۱۰۱۵ نچی سنه‌گه قدر اوغلی ولادیمیر کناز اولوب، آتاسی کبی یارنی عمرینی صوغشده اوزدرغان. ولادیمیرگه قدری اسلاوٰ بیانلر هم‌ده کنازلر هیچ بر علم معرفت بلماو سببلی یوق فنا شیلرنی آله اعتقاد ایتوب عمر کچرگانلر. حتی‌که کیچ اولسه قارانغولقنی ایولردن قاپچق وباشقه شیلر ایله تاشوب، قویاش چقغاچ قارانغولقنی بز تاشوب بتردك دیوب اعتقاد قیلغانلر. صوگره کناز ولادیمیر اوزینلک بو دینینه اشانمینچه بر مکمل دین قبول ایدر ایچون یهودیلرنی، مسلمانلرنی، هم خریستیانلرنی چاقرتوب، دینلرین بیان ایتدرگان. شول سنه‌ده ولادیمیر گریکلرگه قارشی صوغش آچوب: «اگرده گریکلرغه غالب اولسام خریستیان دینون (ولادیمیر) (دین قبول ایتو)

قبول

قبول ایتارمن» دیوب وعده بیرگان. ولادیمیر گریکلرگه غالب اولغان. صوڭره ولادیمیر گریك پادشاهلرینڭ سڭلیسون جماعتلكگه آلورغه تلادكده، آنلر بز مجوسیگه سڭلمزنی بیرمیمز دیوب جواب بیرگانلر. صوڭره ولادیمیر گریك پادشاهلرینڭ سڭلسی ایچون خریستیان دینون قبول ایتوب، گریك پادشاهلرینڭ سڭلسون آننه‌نی جماعتلكگه آلوب مرادینه ایرشکان. ۹۸۸ نچی سنه‌ده ولادیمیر بتون کییف خلقون قایوسین کوچلاب، وقایوسین اوزینڭ تلامشیله خریستیان دینون قبول ایتدرگان. (۱) کناز ولادیمیر اوزی وفات اولماسدن اوّل بتون روسیه یرینی اوزینڭ اوغللرینه بولوب بیرگان. کناز ولادیمیر اوز اورنینه اوغلی اسۋیتاپولکنی ۱۰۱۵ نچی یلدن باشلاب ۱۰۵۴ نچی سنه‌گه قدر کییفکه الوغ کناز ایتوب، باشقه اوغللرینی اسۋیتاپولکگه تابع ایتدروب، ایکنچی شهرلرگه کناز ایتوب قویغان. صوڭره اسۋیتاپولك بر اوزیگنه کناز اولاسی کیلوب، ایکی توغانون اولترتوب یرلرون آلدقده، اوچنچی آغاسی یاراسلاۋنی اولتررگه کیتکان هم شوندن یوق بولغان.

(اسۋیتاپولك)

---

(۱) شول وقتلرده کییفده مسلمانلرده یهودیلرده بولغانلر.

III.

ولادیمیر ماناماح

ولادیمیر ماناماح ۱۱۱۳ نچی سنه‌دن آلوب ۱۱۲۵ نچی سنه‌گه قدر کییف خلقینـك تـلاولاری وصایلاولری بوینچه الوغ کناز اولغان . اوشبو ولادیمیر غایت عقللی هم فکرلی آدم اولوب ، روس مملکتینك آلغه کیتو ینه‌ده بیك طرشقان. آنك زماننده بر کناز ایکنچی‌سی ایله دوشمانلق توتسه یا که قارا خلق‌لر آراسنده دوشمانلق‌لر بولسه ، آنلرغه قـاطی جزالـر بیروز بولغـان . کناز ولادیمیر وقتنده برنچه مرتبه صوغش اولوب، روسلر هر برسنده غالب اولغانلر. ولادیمیر ماناماح‌غه قدر‌یـده بارچه روس خلقـی بر باصوغه چقوب ، اوزلرینه کناز صایلاب ، اوزلرینه قانونلر (۱) توزوگانلر. اول وقتلرده حکومت کنـازلر قولنـده اولمایوب ، خلق قولنده اولغان. کناز خلق‌غه کینگاش ایتماینچه صوغش باشلی آلماغان؛ زاکـونلر، مـانیفیستلر هم پریکازلر چغارا آلماغان. حکومت شول درجه‌ده خلق قولنده (خلق اداره‌سنده) اولغان، اگرده بر بر کناز خاق‌غه اوخشاماسه ، خلق کنازنی شول ساعتدوك اورنوندن توشروب ، ایکنچی کنازنی صایلاب قویغانلر. لکن

---

(۱) قانون - زاکون .

ولادیمیر ماناماخ‌دن صوڭ کنازلك آتا بابادن کیتکان. کناز ولادیمیردن صوڭ، کنازلر تیز زمانده کوبایوب، هر بر کنازنڭ الوغ کییف کنازی اولاسی کیلوب، آرالرنده احتلال‌لر چقغان. شول احتلال‌لرنڭ خلق‌غه بیك کوب ضرری اولوب، بارچه روس خلقی تیز زمان آچ، فقیر هم یالانغاچ بولوب قالغانلر. صوڭره جنوبی دنیپر بویینداغی روسلر شمالغه صورزدال (۲) ولایتنه کوچوب، آنداغی فینلر ایله قاتلاشوب، آنلردن قز آلوب هم بیروب، شول یرده تیز زمان کوبایوب کیتکانلر.

اوّلگی صورزدال کنازی یوریٔ

ولادیمیر ماناماخنڭ کچی اوغلی یوریٔ صورزدال ولایتنه کناز اولوب، مسقوا یلغه‌سی‌نڭ بوینه مسقوا شهرینی صالغان. صوڭره صورزدال کنازی یوریٔ وفاتندن صوڭ اوغلی آندری کناز اولوب، بارچه روس طائفه‌سین صوغش ایله اوزینه تابع ایتوب بترگان. کناز آندریگه قدر الوغ کنازلر کییف‌ده تورغانلر. صوڭره آندری کییف‌نی تابع ایتکان وقتده کییف شهری بیك خراب اولغانغه، ولادیمیر شهرن مقر حکومتی ایتوب قویغان.

---

(۲) صورزدال ولایتی اوقه والغا نهرلرینڭ شمال طرفلری حاضرگی ولادیمیر، نیژنی ناوغورود، یاراسلاف، کوستramه هم‌ده تؤیرگوبیرنالریدر،

IV.

تاتارلر

٢ ملڭ يل مقدم آسيا قطعه‌سينڭ اورطا بر يرنده حاضرگى مانغول، غوبى يالانلرنده، آفغانستاننڭ شمال طرفلرنده، بر يردن ايكنچى يرگه كوچوب، كتو كوتوب تاتار قوملرى يورگانلر. آنلر شهرلر، قريه‌لر، يورطلر بنا ايتمايچه، فقط خاتونلرى وبالالرى ايچون كيچكنه قوشقلر ياصاب، ايرلرى وكنجلرى آط اوستنده آشاب، ايچوب، يوقلاب، عمرلرون كيچرگانلر. آنلر بيك ياشدن آطاوستونده يوروركه عادتلنوب، قلچ واوق ايله دوشمانلرينه قارشى باروروغه‌ده بيك تورزم خلق اولغانلر. عيسى عليه السلام دنياغه كيلماسدن اوّل بر نچه تاتار قبيله‌لرى برگه قوشلوب، قطايلردن ياصاق آلا باشلاغانلر. عيسى عليه السلامدن صوڭ اوچ يوزسنه‌اب كيچدكده تاتارلر گون قومى، پالاوس وباشقه كتو كوته تورغان قوملر اسمنده اولوب، آوروپاغه كيلگانلر. عيسى عليه السلامدن صوڭ ١٢٠٥ نچى سنه كيچدكده بر كيچكنه مانغول خانى پاتاشه تيره‌ده‌گى بارچه كيچكنه خانلرنى اوزينه تابع ايدوب، اوزينه چينگيز خان (يعنى الوغ خان نامن ويرگان). بو چينگيز خان اوّلى قطايلردن هم‌ده زماننده ايڭ علم‌معرفتلى بوخاريلردن

ياصاق

ياصاق آلا باشلاغان. صوڭره چينگيزخان بر اوغلين ايران وهندستان حكومتلرينى وايكنچى اوغلين گروزييه وآناطولى حكومتلرينى تابع ايدرگه كوندرگان. ١٢٢٤ نچى سنه‌ده تاتارلر آناطولى آرقلى قافقاز طاولرون كوچوب روسيه‌نڭ جنوب طرفنده اولوب، روسلرغه وباشقه قوملرگه قارشى زور صوغشلر آچوب، روسلرنى وباشقه قوملرنى طالاب، تورغوچيلربن اسير ايتوب كيرو آسياغه كيتكانلر. روسلر وباشقه قوملر تاتارلرنڭ قايدان كيلگانلرون هم‌ده آنلرنڭ كم ايدوكلرين هيچ بلماى قالغانلر. پاپاسلر ودينياچوكلر: «بوخلقنى خداى بزگه گناهمزغه قارشى يباردى ديوب» سويلاب يورگانلر. چينگيز خاننڭ وفاتندن صوڭ اوعدى هم چوچى اسمنده ايكى اوغلى قالغان. چينگيز خاننڭ اوعدى اسملى اوغلى قره قريم شهرنده آتاسى اورنينه الوغ خان اولغان. اول وقتلرده قره قريم شهرنده هم‌ده اوعدينڭ سرايلرنده علم معرفت ايالرى، ارخيتيكتورلر، خودوژنيكلر، وباشقه هنر ايالرى بارچه‌سى مسلمانلردن اولغان. چينگيزخاننڭ ايكنچى اوغلى جوچى اورال طاغلرينڭ جنوب طرفلرنده هم‌ده بحر خزرنڭ شرق طرفلرنده كيپچاكده خان اولوب، اوزاق پاشاماينچه اوزى اورنينه باطى اسمنده اوغلين قويوب دنيادن كيتكان. آتاسى اورنينه باطى خان اولوب، الوغ

خان اوعدینگ قوشوی بو ینچه اوچ یوزملک عسکر ایله عربکه اینلوب، اورال طاولری آرقلی آوروپاغه چقغان. ۱۲۳۸ نچی سنه‌ده باطی اوّلی قاما بلغارلرین (١) طالاب، یرلرین یالانغه ایلاندروب، صوزدال، راستوف، یاراسلاف، مسقوا هم‌ده ولادیمیر یرلرون طالاغانلر. ۱۲۴۰ نچی سنه‌ده باطی کییفنی آلدقده، عسکرینی ایکی‌گه بولوب، بر فرقه‌سی ژینگیر یبه‌گه کیلوب، ایلیلیریه، مالداوِیه ولایتنده‌گی شهرلرنی هم قریه‌لرنی وانوب، یمروب وتورغوچیلرین طالاب، یرلرین یالانغه ایلاندردکده، خارواتلر آنلرغه هجوم ایتکاچ، تاتارلر ژینگیر یه‌دن کیرو بورلغانلر. ۲ نچی فرقه‌سی ۱ نچی فرقه‌سی کبی توغری کیلگان شهرلرنی، قریه‌لرنی، اورمانلرنی وایکملک باصولرین کولگه ایلاندروب، کرکن آرقلی آدیرگه هم سیلیزیبه‌گه ینکانلر.

آقتوغنده تاتارلر الوغ خان اوعدینگ وفاتن ایشتدکده بوران کبی کیرو روسیه‌گه قایتوب، وولغه‌نگ توبانده سرای (٢) نامنده بر شهر بنا قیلغانلر. شول وقتلرده باطی‌نگ قرداشلری ایرانده، هندستاننگ شمال طرفلرنده هم‌ده قطاینگ عرب طرفلرنده بر حکومت توزوگانلر. اول وقتلرده تاتار

(١) قاما بلغارلری اول وقتلرده ایک بای هم بیک سوداگر اولغانلر، آنلرنگ سودالری بیکراک عربلر ایله اولغان.

(٢) تاتارلرنگ شول حکومتی آلتون آردو دیوب آتاله‌در.

تاتارلرنڭ آسفا قالولری

خانلری آراسنده ایلڭ الوغسی هم کوچلیسی باطی اولغان. چونکه قره قریم خانلری قطایلرغه وباشقه قوملرگه باری یوز سنه حکم ایدوب تورغانلر. کیپچاك خانلری ۲۵۰ سنه‌دن آرتق روسلرغه حکم ایدوب هم روسلردن یاصاق آلوب تورغان‌لر. اگرده کیپچاك خانلری حکومت اشین هم قانونلرین باشقه غالب اولغان آدملر کبی تورسه‌لر، روسلرنی آنلر اوز قوللرنده ینه بر نچه عصر توتارلر ایدی. لکن تاتارلر اوز آرا بر برسینه هر وقت دوشمان بولوب تورغانلر. تاتارلرنڭ مغلوب بولولرینه برنچی سبب اوز آرا دوشمانلق‌لری ایکنچی اداره ناچارلقندن‌در. اگرده ایکنچی بر الوغ خان وفات بولسه، هر بر کچی خان الوغ خان بولاسی کیلوب، آرالرنده اختلال‌لر چغارغانلر. ینه تاتارلر علم معرفت‌ده اوزلرینه تابع بولغان روسلردن برنچه درجه‌ده آرتده بولغانلر. (۱) تاتارلر هیچ دینگه قاتشماینچه خریستیانلرنڭ پاپاسلرینه ژالونیالر بیرگانلر. (۲)

تورتینچی تاتارلر هر وقت وولغانڭ جنوب طرفنده توروب، روسلر. آراسینه هیچ اوتورماغانلر، آنلردن قز آلماغانلر هم

(۱) حاضرکی‌وقتلرده هم اوّلی‌ده‌برمملکت ۲ نچی توری‌قبیله‌نی تابع ایتسه، شول یلنوق تابع ایتکان یرگه اوزینڭ قبیله‌سون کیتوروب اوتورتقان، مثلا بر نچه آدمکنه ایوون اندجانده نیلر بوللی؟
(۲) ۱۲۵۳-۱۲۶۳ نچی سنه‌لرده تاتار اسلام دینون قبول ایتکانلر.

بیرماگانلر حتی‌که اداره‌نیده بتونلای روسلرنلك اوزلرینه بیرگانلر. بشنچی کیپچاك خانلرینك هیچ حدودی اولماغان؛ آنلر یرلرینك خدودین دونایننك توبانندان آلوب ترکستانغه قدر دیوب یورگانلر. یرلرینك بیلگیلی حدودی بولماو سببلی ۱۳ نچی عصرده الوغ خانلق ایچون اختلال وقتنده سرایدن قاچقان نوغای اسملی خان ایله نوغای حکومتی پیدا بولغان. نوغای خانیننك وفاتندن صوك سرای خانی نوغای تاتارلرین ینه اوزینه تابع ایتکان. شونداین زور هم قورقنچلی اختلال‌لردن صوك کیپچاك حکومتی بر غریب هم قوّتسز

اوزبیك خان

حکومت اولوب قالسه‌ده، اوزبیك خان وقتنده ینه بر قوّتلی حکومت اولغان. لکن اوّالگی قوّتلری هم یخشی قانونلری یوغالغان. آقتغنده اوزبیك خاننك وفاتندن صوك تاتارلر آراسنده زور زور اختلال‌لر چغوب سرای حکومتی (آلتون آردو) ینه برغریب هم خوفلی درجه‌گه توشکان. ۱۳۶۰ نچی

مامای خان

سنه‌لرده مامای خان وقتنده ینه آلتون آردو حکومتی بر آز کوچایگان، لکن کولیگاو باصوونده دیمیتری دونسکی مامایغه غالب اولغاندین صوك، تاتارلر مامایغه قارشی تورلی تورلی فتنه‌لر چغاروب ۱۳۸۵ نچی سنه‌ده مامایني تخت‌دن توشروب

تاختامیش

تاختامیش‌نی خان ایتوب قویغانلر. لکن تاختامیش‌نلك بختسزلکینه قارشی ینه آسیادن آقصاق تیمور اسملی بر

صوغش‌چی

قریم و قزان حکومتلری

صوغشچی چغوب، ۱۴۵۵ نچی سنه‌ده کیپچاك حکومتین طالاب، یرلرین یالانغه آیلاندروب کیتکان. آقصاق تیمور آلتون آردونی طالاغان وقتده قاچوب کیتکان تاتارلر روسیه‌نك جنوب طرفنده قریم (۱) حکومتین وشمال طرفنده وولغه نهری بوینده قزان (۲) حکومتینی پیدا ایتکانلر. آلتون آردو حکومتی کیچکنه هم قوّتسز اولوب قالسه‌ده، قزان وقریم تاتارلرین اوزینه تابع ایدر ایچون، هر وقت آنلرغه هجوم ایتوب، قزان قریم هم آلتون آردو حکومتلری آراسنده بر نیچه مرتبه زور زور صوغشلر بولغان. شول صوغشلردن ایوٰان ۳نچی بیك کوب فایدالر کوروب، بارچه روس قبیله‌لرینی اوزینه یاقنلاشدروب، تاتارلرنی برسون برسینه دوشمان ایتوب بترگان. اوّلگی الوغ هم قوّتلی آلتون آردو حکومتی اورنینه بر کیچکنه حکومت قالدقده، یاصاق تولی تورغان روسلر آلتون آردونی هیچ اعتبارغه آلماینچه یاصاق تولەمی باشلاغانلر. مشقت‌سز کیله تورغان آقچه کیلمی باشلاغاچ آلتون آردو حکومتی مسقواغه عسکر جیباردکده، قریم خانی میکلی‌گرای آلتون آردوغه هجوم ایتوب، ایوٰان ۳نچی ایله آلتون آردونك عسکرینی بتونلای یوق ایتکانلر.

---

(۱) قریم حکومتون تاختامیشنك قرداشی حاجی گرای ضبط ایتکان،

(۲) قزان حکومتون عبدالمجید اصلی آدم ضبط ایتکان،

۵-۱۴۸۰ نچی سنه‌لرده میگلی‌گرای ایله ایڤان ۳ نچی آلتون آردونی جیمردکدن صوڭ، آلتون آردو تاتارلری ینه وولغانڭ . نوبنده استرخان اسمنده برحکومت توزوگانلر.
۵-۱۴۸۰ نچی سنه‌لرده قزانده تخت ایچون ایکی برادر آراسنده زور صوغش اولوب، ایڤان ۳ نچی‌نڭ یاردمیله محمد امین اسملیسی تختنی اوز قولینه آلغان:

۷.

الیکساندر نیڤسکی (۱)

۱۲۳۸-۱۲۴۱ نچی سنه‌لرده. باطی ناوغورودایله پسقاو. شهرینه یونالدکده، پسقاو هم ناوغورود کنازلری تاتارلرغه یازغی صولر وباتقاقلر قماچارلاسینی بلوب، همان اوزلرینڭ یانه‌شه تیره‌ده‌گی فین خلق‌لرین اوزلرینه تابع ایته آنلرغه اوزلرینڭ دینلرین کرته باشلاغانلر. روسیه‌نڭ شمال طرفنداغی، اسکاندیناو یاریم آطاسنداغی شویدلر، عرب طرفنداغی نمسه‌لر فینلرگه اوزلرینڭ دینلرین قبول ایتدرور ایچون، آنلرنی روس کنازلرندن آلوب اوزلرینه تابع

(۱) نیڤا یلغه‌سی بوینده شویدلرگه غالب بولغانغه کوره الیکساندرغه نیڤسکی دیوب لقب بیرگانلر.

ایده‌سیلری

ایده‌سیلری کیلگان. صوگره ۱۲۴۰ نچی سنه‌ده نیڤا یلغه‌سی بو ینده کناز آلیکساندر شویدلرغه قارشی صوغش آچوب، شوید کارولینه غالب اولغان. ینه ایکی سنه کیچدکده نمسه‌لر روس یرینه هجوم ایتوب، شهرلرینی وقریه‌لرینی طالاب، ناوغورودغه کیلدکده، آلیکساندر نیڤاسکی ناوغورودن ۳۰ چاقروم یرده نمسه‌لرگه غالب اولوب، پسقاونی نمسه‌لردن قوتقارغان.

آلیکساندر نیڤاسکی‌نڭ مشهورلکی بیك کوب یرگه تارالوب، آقتغنده باطی خانغه یتکان. باطی‌خان آلیکساندر نیڤاسکی‌گه ایلچی ایله بویله مکتوب کوندرگان: «من بیك کوب قبیله‌لرنی تابع ایتدم. سین‌گنه قالورسڭمی مڭا تابع اولماینچه؟ اگرده یرڭنڭ سلامتلکین صاقلیسڭ کیلسه، مڭا کیل».

آلیکساندر نیڤاسکی خطنی اوقوغاچ، خلق‌غه اوگوت ونصیحت بیروب، قیمت‌لی بولاکلر ایله خانغه کیتکان. باطی آلیکساندرنی بیك حرمتلاب آلدقده، آنلرغه الوغ‌خان قاتینه آسیاغه بارورغه اوگتلاگان. آلیکساندر نیڤاسکی باطی‌خاننڭ سوزینی توتوب، الوغ‌خانغه قیمتلی هدیه‌لر ایلتوب، تیز زمان الوغ خاندن ولادیمیر شهرینه الوغ کنازلکگه شهادت نامه آلغان. امّا یاصاق جیوچیلر اول وقتده تاتارلر اولغانلر.

۱۳۲۸ - ۱۳۴۰ نچی سنه‌دن باشلاب مسقواده آلیکساندر

ایوان کالیته

نیۋاسکی نلڭ قرداشی ایۋان کالیته (١) کناز اولوب تورغان. ایۋان کالیته آلتون آردو خانینه هر وقت قیمتلی هدیه‌لر ایلتوب، تیز زمان یاصاق جیونیلئ اوزقولینه آلغان. بو کناز یاصاق آقچه‌سون بر آزون خانغه ایلتوب، قالغان الوشلرینه واق کنازلرنڭ یرلرین قایسون صاتوب وقایسون کوچلاب اوز قولینه آلغان.

VI.

کناز دیمیتری دونسکی

«١٣٦٣-١٣٨٩ سنه قدری کناز دیمیتری دونسکی وقتنده تاتار خانلری اوز آرالرنده اختلال‌لر چغاروب بر نچه خان‌غه بولندکده، روسلر شوندن فایدالانوب هم‌ده کنازلر بارچه‌سی برگه جیولشوب، جمعیتلر یاصاب تاتارلرغه یاصاق وغیر آقچه‌لر بیره‌اسکه عهد بیرگانلر. روسلر خانغه یاصاق توله‌می باشلاغاچ، خان مامای بیك کوب عسکر ایله روسلرغه قارشی کیتکان.

اول آراده روس کنازلریده یوقلامیچه برسی بریسینه کینگاش ایتوب، عسکر جیوب، الوغ کناز دیمیتر ینی تاتارلرغه

(١) کالیته ـ تاتار سوزی، یعنی قابچق ایله آقچه دیگان سوز.

دون

قارشی یبارگانلر. ۱۳۸۰ نچی سنه‌ده ۸ نچی سنتابرده الوغ کناز دون صوینلڭ ایکنچی یاغینه چغوب کولیگاو باصوونده تاتارلرغه قارشی صوغش آچقان.

اوّل تاتارلر روسلرغه غالب اواسه‌لرده، صوڭره روسلرنلڭ تاغی جیولمش، عسکرلری یتشوب، روسلر تنلی عسکرلر ایله تاتارلرغه غالب اولغانلر. کولیگاو باصووندن صوڭ روسلر تاتارلرغه یاصاق توله‌سه‌لرده، بارچه روس کنازلری برگه جیولوب تاتارلرغه قارشی بارسه‌لر، آنلرغه غالب اولاچقلرین آڭلاغانلر. کولیگاو صوغشندین صوڭ دیمیتری‌گه دونسکوی دیوب لقب بیرگانلر.

دیمیتری دونسکوی‌نلڭ وفاتندن صوڭ ۱۳۸۹ نچی یلدن باشلاب ۱۴۲۵ سنه‌گه قدر اوغلی ڤاسیلی ۱ نچی آلتون آردو خانی تاحتاه‌یشدن یارلیك (۱) آلوب، مسقواده الوغ کناز اولوب تورغان. آلتون آردو خانی تاحتاه‌یشنلڭ یاردامیله واسیلی نیژنی ناوغورود کنازلگین مسقواغه برکتکان.

واسیلی وقتنده آقصاق تیمور آلتون آردونی تالادقده، آلتون آردونلڭ قوّتی یوق دیوب ڤاسیلی آلتون آردوغه یاصاق توله‌می باشلاغان.

صوڭره یدگی میرزا کیلوب مسقوانی تالادقده، روسلر ینه

---

(۱) یارلیك تاتار سوزی، شهادت نامه، اوّلکی وقتلرده مسقوا کنازلری الوغ کنازلککه تاتار خانلرندن آقچه ایله یارلیك صاتوب آلغانلر.

تاتار خانلرینه یاصاق تولی باشلاغانلر. ۋاسیلی ۱ نچی‌نڭ وفاتندن صوڭ ۋاسیلی ۲ نچی ۱۴۲۵ نچی سنه‌دن ۱۴۶۲ نچی سنه‌گه قدر الوغ کنازاولوب تورغان.

VII.

روس کنازلرینڭ تورمشلری

تاتارلر آراسنده اختلال‌لر هم تاتارخانلری برسی ایله ایکنچی‌سی صوغشه باشلادقده، ولادیمیر هم مسقواکنازلری برگه قوشلوب، اوزلرینڭ دوشمانلرینه هر وقت اوزلرینڭ قوتلی ایکانلکلرین کوسترگانلر. اگرده بر قوم یاکه ملت روسلرغه قارشی کیاسه، تاتار خانلری مسقوا هم ولادیمیر کنازلرینه عسکر وغیری صوغش قوراللریله یاردم ایتکانلر. صوڭره مسقوا کنازلرندن یوری خانغه یاصاقنی اوزی جیوب ایلته باشلاغان.

شول وقتلرده اوزبیك خان روسلرغه شول درجه‌ده رعایه قیلغان، حتی سوداگرلردن، تگرمان خواجه‌ارندن وباشقه هنر ایپالرندن هیچ پوشلین آلمیچه، روسلرنڭ پاپاسلرینه‌ده ژالوینیه بیرگان.

یوری اوزبیك خانغه بیك کورکام کورندکدن، اوزبیك خان سیگلیسون قانچقه‌نی یوری‌گه جماعتلك‌که بیرگان. لکن

قانچقه‌نڭ

قانچقه‌نـڭ بخـسزلگینه قارشی یوریٔ اوزینڭ آغاسینه قارشی صوغش آچوب، آغاسی یوریٔگه غالب اولدقده، یوریٔنی هم قانچقـه‌نی اسیـر آلوب، صوڭـره قانچقه‌نی آغو ایله قتل ایتکانلر. اوزبیك خان قانچقه ایچون کناز میخائیلنی جزالاب اولترنکان. بو وقتلرده مسقوا کنازلگینه اوشبو گوبیرنالر تابع اولوب بارچه‌سی برسوزده بولغانلر: مسقوا، قالوغه، کوسترامه، تولا، ولادیمیر، نیژنی ناوغورود، ۋاتکه، والوغدا، یاراسلاف، هـم‌ده تۋیـر گوبیرنـالریدر. بو وقتلرده کناز اوغلی خلق تلاسه‌ده تلاماسه‌ده کناز اولورغه پراۋاسی (حقی) بولماغان. اگرده بربر کناز خانغه هدیه‌لر بیروب، وباشقه اشلر ایله خانغه یاراسه، خان‌نڭ رحیمی بوینچه الوغ کنازلککه خاندن پراۋا آلغان. ینه شول: هر بر الوغ کناز اوزینڭ اویاسون یعنی روسلرنی تاشلاماغان هم‌ده کناز اوزی قایسی شهرده تورغـان، شـول شهـرنی اوزینـه پـای تخت ایتکان. مسقوا کنازلرینڭ پای تختلری قـای وقتده مسقوا ایکنچی وقتده ولادیمیـر، تۋیر، هم کوسترامه شهرلری اولغان. ینه روس کنـازلری اوز آرا بولغـان حسدلرینـی هـم صوغش‌لرینی بترگانلر.

VIII.

ایڤان اوچنچی

۱۴۶۲-۱۵۵۵ نچی سنه‌گه قدر.

۱۴۶۲ نچی سنه‌ده ایڤان ۳نچی الوغ کناز اولدقده، باباسی ایڤان کالیته کبی واق کنازلرنڭ یرلرین صانوب، الوغ کنازلرنڭ یرلرین صوغش ایله آلغان. اوشبو ایڤان ۳نچی وقتنده روسیه‌ده مستقله (۱) باشلانوب، ایڤان ۳نچی هیچ تبوقتاوسز دوشمان قانین توکمش. آنڭ وقتنده بیك زور صوغشلر ایله تۆیر، رازان، ناوغورود، واتکه، آنیکه وشمالی دڤینه بویلری هم‌ده پیچوره صو بویلری ایڤان ۳ نچی‌نڭ تحت تصرفینه کرگان.

۱۴۸۰ نچی سنه‌ده ایڤان ۳نچی سرایغه یاصاق تولاوی باشلاغان، چونکه اول وقتده روسلر برگه جیولوب قوّتلانگانلر، تاتارلر برنچه خانغه بولنوب، اوز آرالرنده هر وقت زور زور صوغشلر چغارغانلر.

۱۵۰۵-۱۵۳۳ نچی سنه‌که قدر ڤاسیلی اوچنچی آتاسی ایڤان اوچنچی کبی الوغ کنازلرنڭ یرلرین صوغش ایله، کچکنه کنازلرنڭ یرلرین آقچه ایله صاتوب آلوب هر وقت مسقوا

(۱) مستقله ساماديرژاوییه،

کنازلگین زورایتورغه طرشقان. اول هر وقت «سقوانی قوتلاب تورغان.

IX.
دورتنچی ایڤان گروزنی

۱۵۴۷ - ۱۵۸۴ نچی سنه‌گه قدر.

واسیلی اوچنچی‌نڭ وفاتندن صوڭ، واسیلی اوچنچینڭ جماعتی اوزینڭ اوچ یاشارلك اوغلی اورنینه حکم ایتوب تورغان.

ایڤان دورتنچی‌نڭ آتاسی وقتنده قزان خانلری یواشلانسه‌لرده، ایڤان دورتنچی‌نڭ یاش وقتنده قزان تاتارلری روسلرغه هر وقت هجوم ایتوب، شهرلرین، قریه‌لرین یاندروب، تورغوچیلرین قایوسون تالاب، وقایوسون اولتروب وقایوسون اوزلرینه آلوب کیتکانلر. شول وقتلرده اونار مڭ روس خلقی قزانده اسیرلکده تورغانلر.

۱۵۵۲ نچی سنه ایڤان اوزینڭ علمالری وپاپاسلری ایله کیڭاش قیلوب، ۱۵۰ مڭ عسکر ایله قزانغه قارشی کیتکان.

قزاننی آلو

قزانیلرنڭ یاصاق تولی تورغان روسلری ۱۵۰ مڭ عسکر ایله قزانغه کیلدکین ایشتدکده، روسلر تاتارلرغه قارشی

شونداین زور بلا وقضا چقارغانغه تاتارلرنڭ روسلرغه بیك آچولری کیلگان.

ایۋن‌نڭ عسکری قزاننی چولغاب، ملطق وپوشکه‌لر ایله قزانغه آتسه‌لرده قزانیلرده روسلرغه اوزلری کبی جواب بیروب، همده آطلی قزاق رئیسی یاپانچه روسلرغه هر وقت هجوم ایتوب، روسلرغه بیك کوب ضرر کیتورگان. یاپانچه‌نڭ سیزدرمسدانگنه هجوم ایتووی روس عسکرینه آشارغه ویال ایتارگه هیچ وقت بیرماگان. صوڭره ایۋان یارطی عسکرینی یاپانچه‌غه قارشی یباردکده، یاپانچه آنلرنی چوقرلرینه قدر قووب کیتورگاچ، روسلر هر یاقدن چغوب، تاتارلرنی اون چاقرمغه قدر قووب بیك کوبون خراب ایتکانلر.

ایۋان اوز عسکرینڭ بیك کوب قانون توکگانون کوروب، قزانیلر نیز زمان تاتولانشسونلر ایچون، آنلرغه غیرت کورساتوب، مسلمانلرنی قلعه‌غه آسترتوب ایتکان: «اگرده یخشیلق ایله بیراساڭز سزگه ایرکنلك بولور، اگرده یخشیلق ایله بیرلماساڭز منه سزگه نی بولور دیمش.» ایۋان‌نڭ سوزینه قارشی قزانیلر ملطق وپوشکه‌لرین آلوب بوته‌ن دوشمانلرغه قاراغانده سزنڭ بزنڭ قولمزده اولوڭز آرتق دیوب جواب بیرگانلر.

صوڭره ایۋان آنلرنڭ یر آستنداغی صوغه چغا تورغان

یوللرین

یوللرین پورخ ایله کوتارتروب، قزانیلرنی صوسز قویغان. قزانیلر قیی صووی ایله‌گنه قالوب، قیی صووی ایله ششنوب اوله باشلاغانده اوزلرینینگ کوچلرین روسلرغه هیچ بلگرتماگانلر. هم برسیده روسلرغه تابع اولونی تلاماگانلر. روس عسکری جیدی آطنه قزاننی چولغاب توروب ملطق وپوشکه‌لردن آتسه‌لرده، یانغرلی کوز کونلری روسلرغه بیك مشقتلاب روس‌غه فایده بیك آز کورنگان.

ایۋان قزانیلرغه غالب اولماغانینه بیك قایغره‌باشلاغان. صوڭره نمسه اینژینیرلرینینگ سوزی بوینچه قزان کریپچی آستینه چوقور قازتوب، کریپچنی داری ایله کوتارتکان. شول ساعتده روس عسکری قزانغه کرورگه تلادکده، قزانیلر روسلرغه پولیلر، واوقلرینی یانغرکبی یاودروب، اوستلرینه قایناغان صموله، صو، هم بوره‌نه تاگراتکانلر. روسلر قزانغه کرگاچ اوراملرده، ایو توبه‌لرنده ومسجدلرده‌قانلی صوغشلر بولغان.

اوراملرده خلق کوبلکندن ملطق وقلچ ایله صوغشورغه ممکن اولمادقدن قوللری ایله بر برسینینگ بوغازندن بوروب یاکه تابتاب، یاکه پچاق ایله قاداب اولترشکانلر. ۱۵۵۲ نچی سنه‌ده ۲ نچی اوکتابرده بر نچه ساعت قانلی صوغشدین صوڭ، روسلر غالب اولوب، هر بر مناره‌لرده اوزلرینینگ تلاکلرین آسقانلر.

شول وقتده تاتارکنج‌لری مناره‌غه منوب: قزان بزنکی چاقده بز توغان یرمز هم ایرکنچیلکمز ایچون صوغشدق. حاضرنده قزان سزنکی، لکن بز اورزمز بر تامچی قانمزغه قدر باصوغه چغوب سزنڭ ایله صوغشامز» دیمشلر.

هم‌ده شول کنجلر توغان یرلری هم ایرکنلك ایچون جانلرین قربان ایتکانلر. شول صوغشدین صوڭ قزان روسلر قول آستونده قالغان. ینه ٤ سنه‌دن روسلر قانلرینی بیك آز توکوب استرخان حکومتین آلغانلر.

قزان ایله استرخان حکومتلری روسلر قولنده اولغاچ، ۋولغانهری بویندان بوینه روسیه یری اولوب، سوداگرلرده بیك فایده کوره باشلاغانلر.

روسلر وولغا، قاما هم‌ده اورال طاولرینڭ بویندان بوینه اورنلاشدقده، تیز زمان هر تورلی معدنلر ایله بای اولغان‌سیبیریانی تابع ایتکانلر.

١٥٨٢ نچی سنه‌لرده قاما جلغه‌سینڭ شمال طرفنده (حاضرگی پیرم گوبیرناسنده) ستراغان کوپیسلرنڭ یرلری هم تیمر وقورچ فابریکه‌لری‌بولغان. بوستراغان کوپیسلرنڭ یرلرینه هر وقت آسیادن هر تورلی‌قوملر کیلوب، آنلرنڭ یرلرینه‌هم فابریکه‌لرینه‌هجوم ایتکانلر. شونلقدن‌ستراغان

کوپیسلر

کوپیسلر اوزلرینی هم یرلرینی صاقلار ایچون رئیس یرماك
ایله برنچه یوز قاچوب یوری تورغان قازاقلرنی چاقرغانلر.
شول قازاقلر ١٥٨٢ نچی سنه‌ده سیبیر یانی تابع ایتوب، ایڤاننك
قولینه تابشرغانلر.

موندن صوڭ روسلرنك سودا یوللری آچلوب، روسلر
هرتورلی قوملر ایله سودا قیلورغه توتونسه‌لرده، روسلرنك صو
یوللری هم ضور کیمه‌لری اولماو سببلی سودا اشلرنده بیك
اعتبارده بولماغانلر. آفتغنده ایڤان قره دینگز یاکه بحر
بالطق بویلرین تابع ایدرگه تلاسه‌ده، کوچلی هم معرفتلی
حکومتلر ایله صوغشورغه توغری کیلدکده، فکرندن کیر دونمش.
صوڭره ایڤان شمالی دڤینانك آق دینگزگه قویغان یرینه
آرخانگیلکسی شهرینی توزوب، روسلر اینگلیزلر ایله سودا
قیلا باشلاغانلر.

X.
جزا وقتی

اوّلگی وقتلرده روس کنازلری کناز بولورغه حقلرین
خلقدن آلغانلر. صوڭره مسقوا کنازلری کنازلکنی تاتارخانلرندن
آلا باشلاب، اوزلری‌ده تاتار خانلری کبی تورغانلر.

روس کنازلری ایڤان دورتنچیگه قدری سار دیوب

آتالماغانلر. آقتغنده ١٥٤٧ نچی سنه‌ده ایڤان اوزین سار دیوب، روسیه‌غه مستقله‌لك كرتكان.

ایڤان دورتنچی مستقله اولغاچ،كوب دشمان آدملرنڭ باشلارین كیسدرگانار.

لكن مسقوا خلقی ایڤان‌نڭ بو اشینه راضی اولمایچه قزل‌چاتقه‌جیولوب، ایڤانڭ دوواریسینه كیتكانلر. ایڤان خلقغه قارشی چغوب، خلقدن یارلقاونی اوتنوب كیلاچكده خلقنڭ فایداسینه طرشاچقینی آڭلاتقان. هم‌ده شول یلده زیمسكی صابور یاصاب، زیمسكی صابورده خلقدن كیلگان وكیللر حكومت‌اشینی قاراغانلر. لكن بر نچه یلدن صوڭ ینه ایڤان مستقله‌گه قارشی كیله تورغان آدملرنی كیسدره باشلاغان.

مستقله‌گه قارشی كیله تورغان آدملرنی بلور ایچون مسقوا اورامارنده آطلی قازاقلر(١) یورتكان. شول آپریچنیكلر تلاسه كمنی قیناغانلر. تلاسه كمنڭ جماعتلرین كوچلاب، وباشقه تورلی فاخش اشلر قیلغانلر.

شول آپریچنیكلر ایڤان‌غه كیلوب حق‌اولغان آدملرنیده پادشاه! منه بو سزگه قارشی آدم، سزگه قارشی كیله دیوب سویلاب، ایڤان شول آدملرنڭ باشون كیسدرگان هم‌ده نچك بولسه‌ده اوزینڭ اوستونلگون نغتورغه ترشقان. هم‌شول

(١ بو آطلی قازاقلر قزل بوركلرده یوروب آنلرنی آپریچنیك دیوب آتاغانلر.

ایڤاندن صوڭ مستقلهلكده نغب كیتكان .

ایڤان‌نلڭ وفاتندن صوڭ، اوغلی فیدورنلڭ سلامتلكی اولماو سببلی، فیدور اورنینه حكومتنی بوریس غودونوف دیگان بر آدم اداره ایتوب تورغان .

ایڤانلڭ ۲ نچی اوغلی دیمیتری آناسیله اوگلیچ شهرنده تورغان وقتده ۱۵۹۱ نچی سنه‌ده دیمیترینی اولترگانلر.

فیدورنلڭ وفاتندن صوڭ اوغلانلری بولمادقدن ، زیمسكی صابور بوریس غودونوفنی پادشاه ایتوب قویغان . لكن آنلڭ وقتنده آچلق یللر اولوب، ۱۶۰۳ نچی سنه‌ده پالاك حكومتندن بر آدم مسقواغه كیلوب، اوزینه بیك كوب كشی جیوب، مین ایڤان‌نلڭ دیمیتری اسملی اوغلی دیوب، بوریس غودونوف‌نلڭ قولندن تختنی آلغان .

یالغانچی دیمیتری قارا خلق ایچونده باشقه پادشاهلرغه قاراغانده فایدالی اولغان. لكن 11 آی پادشاه بولدقدن صوڭ آنی قتل قیلغانلر. دیمیتریدن صوڭ زیمسكی صابرانیه كناز شویسكی‌نی پادشاه ایتوب صایلاغان .

دورت یلدن صوڭ خلق كناز شویسكی‌دن راضی اولماینچه تختندن توشروب، آنلڭ اورنینه پولاسكی كارولینلڭ اوغلی ڤلادیسلافنی پادشاه ایتوب قویغانلر. صوڭره پولسكی كارول مسقوانی روسلردن ضوغش ایله اوز تحتینه آلوب ،

سارلر کوبایوب پیطرنی تونوب کریپسقا یابوب بر
ه وقتدن صوڭ اولترگانلر. پیطرنی اولترگاننی خلق
باسون ایچون شول آفیسارلر خلقنی پیطر یانینه یاقین
بارماگانلر. پیطرنی کومگاندین صوڭ جماعتی یکاتیریناني
پادشاه ایتوب قویغانلر. یکاتیرینا مرادینه ایرشکان هم
ززینڭ دوستلرینی قدر حرمتده ایته باشلاغان.

آلای بولسه‌ده اول خلقنڭ علم معرفتی ایچون طرشقان.
یکاتیرینا طب مکتبلری آچوب، طبیبلر حاضرلاب، شفا
خانه‌لر آچقان.

۱۷۷۵ نچی یلده یکاتیرینا ترکلر ایله صوغشوب،
آنلردن دنیپر صوی بویلرین قارا دینگزنڭ شمال طرفون
آلوب، آدیسسا شهرینی توزگان. یکاتیرینا قزانغه بولوب،
تاتارغه شهر چیتنده اورون بیرگان(۱) هم‌ده مسجد، مدرسه
صالورغه امر ایتکان.

۱۷۹۵ نچی یلده یکاتیرینا ثانی دنیپر صووینڭ اوڭ
یاقلرین، غربی دڤینه بویلرین همه نیمن صووی بویلرین
تابع ایدوب، پولسکی حکومتنی بترگان. پالاکلرنڭ باشقه
بیرلری آفستریاغه هم پروسینیه‌گه کرگان.

---

(۱) یکاتیرینا تاتارلرغه بیرگان اورین حاضرنده یانگی بیسته دیوب آتاله‌در
(نوڤوی بیستا).

بعض تاریخلرنڭ سوزینه قاراغانده یکاتیرینا ثا
وقتنده کرستیانلرغه یاصاقلر کیمتلوب، ۵۰۰,۰۰۰ دو
کرستیانغه ییز ویرالگان. ۱۷۶۴ نچی یلده یکاتیر
زیمسکی صابور یاصاب دووارانلردن، کوپیسلردن، پاپاسلردن،
ایرکن کرستیانلردن، قازاقلردن هم صالداتلردن شول زیمسکی
صابورغه وکیللر چاقروب، وکیللرگه هیچ کمنی استث
ایتماسدای زاکونلر اویلارغه قوشقان. بعض تاریخلرنڭ
سوزینه قاراغانده یکاتیرینا اوزی کرستیانلر یاغندن اولغان
ایمش. دووارانلر، کوپیسلر حتی پاپاسلر هم قازاقلرده
اوزلرینه کریپاسنوی آلورغه پراوا تلادکده، یکاتیرینا
وکیللرینی قووب ییبارگان ایمش...

یکاتیرینا ثانی روسیه‌نی ۵۰ گوبیرناغه بولب، هر
بر گوبیرنانی اویازگه، اویازنی ۋالستلرغه بولگان.

۱۷۸۳ نچی یلده روسلر قارا دینگزگه صوغش کیمه‌لری
کرتوب، شول یلنی قریمنی تابع ایتکانلر.

۱۷۸۵ نچی یلده دووارانلر، کوپیسلر هم میشچانلر
اوزلرینه ساماوپراۋلینیه آلغانلر. امّا کرستیانلر همان شول
قللقلرنده قالغانلر. وفاتندن اوّل یکاتیرینا باکو هم دیربینتنی
روسیه‌گه برکتکان. ۱۷۹۴ نچی یلده آدیسسا شهری تورزلگان.

بتون مسقوانی پالاك ایله توتورغان. آقتغنده روسلر بر بر سیله کینگاش قیلوب، جمعیتلر یاصاب، بارچه روس خلقینی پالاکلرگه تورلی تورلی یازولر ایله دوشمان ایتوب ، آقتغنده روس خلقی اوزلری هم آقچه‌لری ایله خدمت ایتوب، ۱۶۱۲ نچی یلده مسقوانی پالاکلردن قوتقارغانلر.

XI.

میخائیل رامانف

روسلر مسقوادن پالاکلرنی قوغاندن صوڭ ۱۶۱۳ نچی یلده زیمسکی صابور میخائیل رامانفنی پادشاه ایتوب قویغان.

میخائیل رامانف زماننده روس یرلرینی پالاکلردن قوتقارور ایچون ، پالاکلرگه قارشی ایکی مرتبه صوغش آچقان.

میخائیلغه قدری قریم یارم آطاسی ترکلرگه تابع اولوب، ۱۶۳۷ نچی یلده دون قازاقلری چیرکاسلر ایله بر بولوب ترکلرنڭ آزاو شهرینی آلوب، میخائیلغه بیرورگه تلادکده، میخائیل ترکلرگه روسلر غالب اولمایاچقین بلوب، قازاقلرغه آزاو شهرینی تاشلاب کیتارگه قوشقان.

صوڭره میخائیل ترك سلطانینه مکتوب کوندروب ایتکان:

دون

«دون قازاقلری آزاو شهرینه هجوم ایتکانلر. آنلر بنم رخصتمدن باشقه کیتدیلر. حاضرنده شونده بولغان بارچه قازاقلرنی آسدرساڭده هیچ سوزم یوق» دیمش. بلکه حکومت اداره‌سی میخائیل‌نڭ اوز قولنده اولسه، اول ترکلر ایله صوغشقانده بولورایدی. لکن میخائیل وقتنده زیمسکی صابور اولوب، خلقدن کیلگان وکیللر حکومت اشلرین قاراب، حکومتنی خلق اوزقولنده توتقان. اول وقتلرده پادشاه وکیللردن باشقه، وکیللر پادشاه‌دن باشقه هیچ برقانون، مانیفیست هم‌ده پریکاز چغارا آلماغانلر.

اگرده صوغش اولسه، زیمسکی صابور جیولوب کینگاش ایتکان، صوغشورغه یاکه صوغشماسقه. صوڭره وکیللرنڭ سوزلرین پادشاه اوزنکی ایتوب یازغان. مثلا زیمسکی صابورده وکیللر میخائیل‌غه ترکلر ایله صوغشماسقه هم‌ده سلطانغه قاما ایله مکتوب کوندررگه ایتکانلر. صوڭره میخائیل وکیللرنڭ سوزین قبول ایتوب سلطانغه مکتوب کوندروب صوغشدن توقتالغان.

XII.
آلیکسی بن میخائیل رامانف

١٦٧٦ - ١٦٤٥

١٦٤٥ انچی یلده میحائیل‌نك اوغلی آلیکسی پادشاه بولغان . آلیکسی وقتنده غربی دؤینه هم دنیپر صووی بویندا‌غی اسلاؤییانلر پالاکلرگه تابع‌اولغانلر. اسلاؤییانلر پالاکلرگه قارشی بر نچه مرتبه اختلال چغارسه‌لرده، اوزلرینی پالاکلردن قوتقارا آلماغانلر.

صوڭره اسلاؤییانلر مسقوا پادشاه‌سی آلیکسیدن یاردم استادکلده، آلیکسی پالاکلرگه قارشی صوغش آچقان.

آلیکسی پالاکلرگه غالب اولغاچ دنیپر صووینڭ بر یاغنداغی اسلاؤییانلر روسلرغه ، ۲نچی یاغنداغی اسلاؤییانلر پالاکلرگه تابع اولوب قالغانلر.

اوّل مرتبه آلیکسی ترکلر ایله صوغشورغه تلادکده، زیمسکی صابور آلیکسیگه قارشی کیلوب، ترکلر ایله صلح یاصاتقان.

١٦٥٢ انچی سنه‌ده زیمسکی صابور اوزی آلیکسیگه‌پالاکلر ایله صوغشورغه قوشوب، وکیللر اوزلری‌صوغش وقتنده بیك کوب خدمت ایتکانلر همده مالاروس اسلاؤییانلرین مسقوا حکومتنه برکتکانلر.

١٤٥٥

۱۴۵۰ - ۱۶۵۰ نچی سنه‌لر ایچنده روسیه بیك کوب اوزگارگان هم‌ده شول وقتلرده روسیه‌ده یاوروپاده برنچی زور حکومت بولغان .

۱۶۵۰ نچی سنه‌لرده روسیه‌نڭ حدودی؛ شمال طرفی لادوغه کولی، سالاویس کوللری، هم‌ده پیچور صوویننڭ دینگزگه توشکان یرینه قدر، شرق طرفی لینا نهرینه قدر، جنوب طرفی دون، تیریك هم وولغا صوویننڭ توبانینه قدر غرب طرفی پسکاو هم اسمالینسکی‌گه قدری اولمشدر. صوڭره پسکاو هم ناوغورود یرلریده مسقوا حکومتینه قوشلمشدر.

XIII.

کرستیانلرنڭ کریپاسنوی بولولری

۱۳، ۱۴، هم ۱۵ نچی عصرلرده کنازلرگه خدمت ایتکان آدملر بایارلر دیوب آتالغانلر. شول بایارلر اوزلرینڭ خدمتلری ایچون کنازلردن (۱) یېر آلوب، ۱۶ نچی عصرلرده بتون روسیه ییری حکومت ایله بایارلر قولنده‌غنه قالا باشلاغان.

قایو کرستیانلرنڭ یرلری آز بولوب، وقایولرینڭ

(۱) سوغش‌ایله آلنغان یېر اولگی وقتلرده کناز ییری دیوب آتالغان، چونکه کنازلر ییرنی تلامه کم‌گه بیرگانلر، تلامه کمدن آلغانلر.

هیچ اولمادقده، بایارلردن ۳ یاکه ۵ سنه‌گه ییرصاتوب آلوب، ییر حقین آقچه یاکه ایکمك ایله تولاب معیشت ایتکانلر.

ییردن باشقه کرستیانلر بایارلرغه آبروك (۱) تولاب، کنازلر هم بایارلر قوشقان اشنی بارچه‌سون بوش اشلاگانلر.

۱۶ انچی عصرلرده کنازلر هم بایارلر کرستیانلرنی اوزلرینڭ قللری کبك توتسه‌لرده، کرستیانلر ایژان دورتنچیگه قدر بر ییردن یعنی بر آلپاوتدن ایکنچی آلپاوتقه کوچوب یوری آلغانلر. کرستیانلرنڭ بو کوچوب یورولری اوزلرینه بر آز فایدالی بولغان.

کرستیانلر نچك بولسه‌ده کرستیانلی کوب آلپاوتقه کوچارگه طرشقانلر. اگرده اول وقتلرده صوغش بولسه، هر بر آلپاوت اوزینڭ کرستیانلرندن تیگز (۲) بیلگلی حساب کشینی صوغشقه آلوب بارغان. شونڭ ایچونده کرستیانی آز بولغان آلپاوتنڭ ییرنده تورو کرستیانلرغه آغر بولغان. هم آنلر نچك بولسه‌ده کرستیان کوب بولغان آلپاوتلرغه قاچقانلر.

---

(۱) کرستیانلر بایارلرغه کش باشنه ۶ صوم یاکه آرتغراق آقچه تولاگانلر، شول کرستیانلر بایارلرغه تولاگان آقچه آبروك دیوب آتالەدر، اول وقتلرده اشچی خلقنڭ کون حقی ۶، ۵ تین اولغان، شونڭ ایچونده کرستیانلرغه ۶ صوم آقچه تولاو بیك آغر اولوب، آخرنده کرستیانلر آقچه‌تولی آلماغانلقدن بتونلای بایارلر قولنده قالغانلر،

(۲) مثلا بر آلپاوت ۳۰۰ کشی صوغشقه آلوب بارا ایکان ۲ نچی آلپاوتقه‌ده شول قدر آلوب‌بارورغه تیوشلی بولغان،

صوڭره آلپاوتلر اوزلر ینڭ آبروك تولی تورغان آریند اوچیكلارینه اوزلـری حكم ایدارگه كنازدن پراۋا آلوب، كرستیانلرغه اوزلری حكم ایدارگه باشلاب، كرستیانلردن نی قدر تلاسه‌لر، شول قدر آبروك تولاته باشلاغانلر.

اگرده كرستیانلر آبروكلرون تولی آلماسه‌لر، آلپاوتلر آنلرنی شول یېردن یبارماسكه حكم ایدوب، آقرتین، آقرتین كرستیانلرنی بتونلای اوزلرینڭ قل‌لری ایتكانلر. ۱۵۹۷ نچی یلغه قدر كرستیانلر قاچسه‌لر قللقدن قوتولغانلر، لكن ۹۷ نچی یلنی اوكاز بوینچه قاچقان كرستیاننی آلپاوتلر تابسه‌لر ینه اوزلرینه اشلاتكانلر. آقتغنده كرستیانلر اوزلری حاللرندن پادشاه‌غه شهادت نامـه بیره آلماغانلر. اگر بیرسه‌لرده پادشاه كرستیانلر فایداسینه برنی اشلاماس ایدی، چونكه كرستیانلرغه فایدا بولسه‌پادشاه‌غه هم آلپاوتلرغه‌ضرر بولادور. اوزینه ضرر بولونی بر كمده تلامی. كرستیانلردن بایارلر آبروك آقچه‌سون تلاسه نی قدر آلوب، تلاسه نچك كرستیانلرنی قصه‌لرده، كرستیانلرغه بایارلر اوستوندن حكملاشورگه پراۋا بولماغان. اول وقتده زیمسكی صابورغـه كرستیانلر وكیل صایلی آلماغانلر هم صایلارغه پراۋالریده بولماغان. آلای برلسه‌ده كرستیانلر بیك كوب یېرلرده آلپاوتلرنـڭ اوتارلرین یاندروب، اولتروب، قاچوب كیتكالاگانلر. هم شول قاچوب

کیتکان کرستیانلر دون قزاقلری ایله برگه قوشلوب، حکومتکه قارشی صوغشوب، استرخاننی، سارتسیننی، صاراتوفنی وباشقه شهرلرنی اوزلرینه آلغانلر. بونلرنك آطامانلری ستینکه رازین بولغان. بو قازاقلرنی سیمبر یانندہ حکومت عسکری جیگوب ستینکه رازیننی بر نچه وقتدن صوڭ توتوب دورتکه یارغانلر.

بو حرکتلر وقتندہ هر یردہ کرستیانلر ستینکه رازین یاقلی بولغانلر. هم‌ده آنی اوزارینه کوتوب اوزارینك آلپاوتلرین طالاب، اولتروب بزگه‌ده ایرکنللك کیله دیوب سوینوشوب تورغانلر. لکن خلقنك تلاوی اوستکه چقماغان. حکومت هم آنك دوستلری احتلالنی پوشکه‌لر ایله باصقانلر.

XIV.
پیطر ڤیلیکی

۱۷۲۵ - ۱۶۸۹

آلیکسینك وفاتندن صوڭ خلق آنك اون یاشار اوغلی پیطرنی پادشاه ایتوب صایلاغان. صوڭره پیطرنك توتاسی آغاسینه حیبدلك ایتوب، احتلال چغاروب، تختینی اوز قولینه آلغاچ، پیطرنی آناسی ایله سرایدن قووب یبارگان.

توتاشی

تونانسی صوفیه‌نڭ قووی پیطرغه بیك كوب فایده بیرگان. چونكه پیطر باشقه پادشاه‌لر شیكللی سرای ایچنده صفات بولوب تربیه قیلنماغان. اول ایركنلكده، یالانده هم‌ده هر بر توزه‌گه اویرانوب تربیه‌لانگان. ١٦٨٤ نچی یلك پیطر ینه پادشاه اولوب، هر وقت اوز فایده‌اسون قاراغان. پیطر روسیه‌نی بیك یاراتقان. آلپاوتلر اوزلرینڭ یورط یرلرین نچك یاراته‌لر هم‌ده اوزلرینڭ قللرینه نچك یرتقچ شیكللی قاراغانلر، پیطرده روسیه‌نی اوزینڭ یورط یری شیكللی ایتوب بتون خلقنی اوزینڭ قلی دیوب بلگان. پیطر اوزی متللی‌غنه‌كشی اولغان. اول اوزینڭ كوب وقتینی ایكنچی حكومتلرده اوزدروب، آنده فابریكه، زاۋود، هم صوغش كیمه‌لرین یاصارغه اویرانوب یورگان. بر وقت پیطر چیت حكومتده چاقده عسكر آراسنك بونت چقغان. اول وقتك عسكر دووارانلردن هم آنلرنڭ كرستیانلرندن آلنوب آغرخدمتلر ایتكانلر. بو عسكر آغرخدمتكه توزه آلماینچه پیطرغه قارشی كیلوب عسكر خدمتینی تاشلای باشلاغان هم‌ده لیتۋا غرانیتسه‌سنه یبارگان عسكرلرده اوزلرینڭ اختیارلری ایله پیطرغه قارشی كیلوب، عسكر خدمتون تاشلاب، ایولرینه قایتورغه چقغانلر. شول‌عسكر مسقواغه یاقینلاشدقك‌چیناونیكلر آنلرغه قارشی عسكر یباروب پوشكه‌لردن آتا باشلاغانلر.

بیطرغه قارشی بولغان عسکرلر قایسی قایا قاچوب یاشرنورگه تلاسه‌لرده، چیناونیکلر آنلرنڭ کوبسینی توتوب آلغانلر. پیطر ایکنچی حکومتدن بو خبرلرنی ایشتکاچ روسیه‌غه قایتوب، بونت‌چغارغان عسکرلرنی جزا قیلغان. بونت‌چغارغان عسکردن ۱۷۱۳ کشی‌نی قایسون آتوب وقایوسین باشین کیسوب جزالاب اولترگانلر. بو عسکرلردن بیك کوبسون پیطر اوز قولی ایله اولتروب، پیطرنڭ شول اشنده یرتقچ ایکانلکی بیك معلوم‌بولغان. قارشی کیله تورغان عسکر پیطرغه قورقنچلی بولغاچ، پیطر عسکرنی غربی یاوروپاچه خلقدن یعنی کرستیاندن آلا باشلاغان. کرستیانلردن آلغان عسکرنی اول وقتده اوّل بوغاولاب تورمه‌لرده توتوب صوڭره کازارمه‌لرده توتقانلر. آتا آنالرندن هم توغان ییرندن آیرلوب عسکرگه آلنغان آدملر ناچالستواغه قارشی بر سوز ایته آلماغانلر. اگرده صالدات آفیسارگه قارشی سوز ایتسه، صالداتنی تایاق ایله جزالاغانلر، اگرده گینیرالغه قارشی ایتسه، اول صالداتقه اولوم‌جزاسی بولغان. عسکرنی بتونلای قارا خلقدن آلا باشلاغاچ، دوارانلرگه هم آلپاوتلرغه بو اش بیك اوڭغایلی بولغان. چونکه دوارانلرهم آلپاوتلر بیك آزعمرگنه‌گۆاردییه‌ده خدمت ایتوب بیك تیز زمان آفیسار بولغانلر. آفیسارلرگه ژالونیه‌غه، صالدات کازارمه‌لری صالورغه هم‌ده صالداتلرنی

ویدررغه

تویدررغه پیطرغه آقچه‌بیك کیراك بولا باشلاغان. باشقه ییردن آقچه آلورغه اورن بولماغاچ، پیطر ینه قارا خلقدن، کرستیانلردن هرتورلی نالوك آقچه‌لری جیا باشلاغان. شول طریقه کرستیانلرنڭ هم باشقه اشچی خلقنڭ کون تورمشی بیگراك ناچار اولوب کیتکان. کرستیانلر اوّل آبروك آقچه سون آلپاوتلرغه غنه تولاگانلر، صوڭره کرستیانلر پیطر زماننده آلپاوتلرغه آبروکده تولاگانلر، آفیسارلرغه ژالونیه آقچه سونده بیرگانلر هم‌ده هرتورلی نالوکلر تولاب عسکرنیده کرستیانلر اوزلری اوستلرنده تونقانلر. کرستیانلرنڭ هم اشچیلرنڭ برقایغوسی اوچ اولغان. یعنی برآغرلقدن اوچ آغرلق بولغان.

آلای بولسه‌ده پیطر وقتنده روسیه‌ده مکتبلر، باصمه خانه‌لر، فابریکه‌لر، هم زاۋدولر بیك کوب آرتوب، روسلرنڭ سودا هم صوغش کیمه‌لری دینگزلرده کورنگه‌لی باشلاغان. (۱)

پیطر سودانڭ ضورلغین‌کورگان، لکن ایکنچی حکومتلر ایله سودا قیلورغه اوڭغایلی صو یویلری بولماغان. پیطر تیززمان اوزینڭ صوغش ماشینالری بارایکانون سیزنوب،

---

(۱) پیطر وقتنده ۷۷۵,۰۰۰ دوش کرستیانغه ییر بیرلسکان، لکن کرستیانڭ برقایغوسی اوچ بولغایون بز ایتکان ایدك.

ترکلردن آزاو شهرینی آلور ایچون ترکلر ایله صوغشورغه توتنغان. اوّل مرتبه صوغش روسلر ایچون فایداسز اولسه‌ده صوڭره آزاونی روسلر اوزلرینه تابع ایتکانلر. پیطر آزاو ایله گنه تویماغان اول همان اوزینڭ ییرینی زور ایتاسی کیلگان. آزاو دینگزیله سودا ایچون بیك اوڭغایلی اولماقدن پیطر بالطیق دینگزینڭ بویلرین آلور ایچون شوَید کارولی کارل ۱۲ نچی ایله صوغشورغه توتنغان.

پیطر صوغشدن اوّل پولسکی هم دانیه کاروللریله صلح یاصاغان. لکن کارل ۱۲ نچی اوّل دانیه کارولینڭ عسکرین صوڭره پیطر عسکرین ایزوب، پولسکی کارولگه کیتکان.

اول آراده پیطر عسکر جیوب، فین وریگه کورفز بویلرون تابع ایدوب، ۱۷۰۳ نچی یلده نیۋا جلغه سی نڭ توبانده سانکت پیطرپورغ اسمنده کرپیچ توزی باشلاغان. شول کرپیچنی یاصارغه هم گاۋانلر توزار ایچون ینه شول ایزلگان هم تالانغان قارا خلقنی قوغان. بو شهر روس خلقینه بیك قمت که توشکان هم ده پیطر بو شهرنی مقر حکومت ایدوب قویغان. کارل ۱۲ نچی ۱۷۰۳ نچی یلده مالاروسیه‌گه چققاچ، پیطر آنارغه قارشی چغوب، پالتاو شهری یانندہ پیطر شوَیدلرغه غالب اولغان. کارل ۱۲ نچی‌نڭ عسکری تارالوب بتکان هم اوزیده مالاروسیه گیتمانی ماضیپه ایله ترکیه‌گه

قاچوب قوتولغان. صوڭره ۱۷۱۱ نچی یلده ترکلر روسلرغه قارشی صوغش آچوب، پورت یاننده پیطرنی بارچه عسکری ایله چولغاب آلغانلر. لکن پیطر ژیلیکی‌نی اسیرلکدن آلتون هم بریلیانت قوتقارغان.

بالطیق دینگزی روسلرغه کرگاچ، روسلرنڭ بحر بالطیقده سودا هم صوغش کیمه‌لری تاغی آرتقان. پیطربورغ آرخانگیلسق هم ده استرخان ایلڭ الوغ سودا شهرلری بولوب کیتکانلر. صوڭره پیطر بحر خزر بویلرین آلورغه تلادکده، قزانغه کیلوب، آدمیرالتیسکی اصلوباده‌ده (تاتارچه بش بالطه) صوغش کیمه‌لری یاصاتوب، شول کیمه‌لر ایله عسکر وولغا ایله توبان توشوب، بحرخزر بویلرین تابع ایتکان. پیطردن صوڭ روسیه‌ده ایمپیرارطولق باشلانه‌در.

XV.

سامادیرژاؤیه هم ایمپیراطورلق

اؤلگی وقتلرده بارچه روس خلقی بر یرگه جیولوب، صلح، صوغش توغرلرنده کینگاش ایتوب، شول مجلسده اوزلرینه کنازلر صایلاب، زاکونلر توزوب هر بر ولاینده خلق اداره‌سی بولغان. کنازلرنڭ خلق ایله صایلانغان کنازلری حاضرگی پادشاه‌لر

شیکللی بر اوزندن زاکونلر ، مانیفیستلر هم ده پریکازلر چغارا آلماغان.

خاضرگی کلیسه‌لر اویراتووی بوینچه روس ایمپیراطورلری خدانک یاردمی ایله پادشاه بولوب تورالر. کلیسه‌لرننک سوزنچه پادشاه‌لر اوزلرینک اوستونلکلرین خلقدن آلمایلر، خدایدن آلالر،

اوّلگی وقتلرده اگرده بر کناز خلق تلاگان وصوراغان اشلرینی اشلاماسه، اول کنازنی شول کوندوك تختدن توشرگانلر. آقتوغنده مسقوا کنازلری تختنی خلقدان آلماینچه، تاتار خانلرندن آلاباشلاغاچ، تختده آتا بابادن بالاسنه کوچه باشلاغان. صوڭره مسقوا کنازلری طامر جایوب، تاتار خانلری کبی اوزلرینک حکومت اشلرین خلق ایله تقسیم ایده‌سیلری کیلماینچه، حکومت ایله بر اوزلری اداره ایته باشلاغانلر. اداره‌نی اوز قوللرینه آلغاچ مسقوا کنازلری اوزلرینی پادشاه هم سامادیرژاۋیه دیوب آتاغانلر. ینه بر نچه یللردن صوڭ اوزلرینه ایمپیراطور اسمنده بیرگانلر. روسیه‌گه سامادیرژاوییه کرو آلدندن گریکدن اوقوب قایتقان پاپاسلرده خلقنی بویله‌اویراته باشلاغانلر»: هر بر اوستونلك خدایدن. هر بر اوستونلك خدا ایله اویراتلنگان، شونڭ ایچونده اوستونلك‌که قارشی کیلگان آدم خدایغه قارشی کیله‌در. خدادن قورقگز، پادشاه‌نی اولغلاگز.

پاپاسلرنك

پاپاسلرنڭ شوندای سوزلری مسقوا کنازلرینه بیك تاتلی اولوب، اوزلریده گریکدن اوقوب قایتقان پاپاسلرنی بیك الوغلاب آلا باشلاغانلر.

روس خلقی اوّلگی تورمشنی اونوتماینچه ایڤان دورتنچی وقتنده زیمسکی‌صابور یاصی باشلاغانلر، لکن پادشاهلر بیك طامرجایگاچ اول زیمسکی‌صابورنی بیك تیز زمانده یوغالتقانلر.

XVI.

پیطردن صوڭ بولغان پادشاهلر (۱)

پیطر ڤیلیکینڭ وفاتندن صوڭ ۱۷۲۵ نچی یلده تختکه جماعتی یکاتیرینه اوّل اولتورغان یکاتیرینا وفاتندن صوڭ ۱۷۲۷ نچی یلده تختکه پیطرنڭ قرداشی پیطر ایکنچی پادشاه اولوب، ینه آنڭ وفاتندن صوڭ ۱۷۳۰ نچی یلده پیطرنڭ قز قرداشی آننا پادشا اولغان ۱۷۳۶-۱۷۳۹ نچی یللرده روسیه، ایران هم آفستریا ایله بر سایوزده بولوب ترکلرگه قارشی صوغش آچقانلر. بو صوغشده روسلر ۱۰۰،۰۰۰ دن آرتق صالدات هم ده بز نچه میلیون آقچه یوغالتسه‌لر، اوّلگی اوزلرینه تابع اولغان واتق آزاو شهرینی آلغانلر. آننانڭ وفاتندن

(۱) پیطردان صونك بولغان پادشاهلر برنیچه‌سی اویون کولودن باشقه اش بلمکانلرده بیك کوب اش قیلماغانلر مملکتده طنچلق بولغاچ عمرلرینك کوبیسین اویون کولکیده اوزدرغانلا.

صوڭ ١٧٤١ نچی یلده آناڭ‌قزی یلیزاۋیته (١) پادشا اولوب، آندان صوڭ پیطر ۋیلیکینڭ قرداشی پیطر ثالث پادشاه اولغان. پیطر ۋیلیکی دووارانلرنی حکومتکه عمرلری بو ینچه خدمت ایتارگه زاکونلر چغارسه‌ده، پیطر ثالث ١٧٦٢ نچی یلده دووارانلرنی حکومت خدمتنده ایرکنلی ایتکان.

XVII.

یکاتیرینا ایکنچی

١٧٦٢-١٧٩٥ نچی یلغه قدری

یکاتیرینا ایکنچی پیطر اوچنچینڭ جماعتی‌در. پیطر ایله یکاتیرینانڭ جماعتلك تورمشلری بیك ناچار اولغان. پیطر بر نچه مرتبه یکاتیرینانی ماناستیرغه بیبارورگه تلاگان. بر وقت یکاتیرینا اوزینڭ فایداسی ایچون بر نچه آفیسارلرنی (٢) اوزینه قاراتوب، شول آفیسارلر ایله یاشرین اشلر اشلی باشلاغان. تیز زمان بو

(١) یلیزاویتەنڭ اوزی وفات بولغان وقتده ١٨ مڭدن آرتق هر تورلی قیمتلی کولماکلری بولغان.

(٢) بو آفیسارلردن ایڭ معلوم ایکی برادر آرلوفلردر، یکاتیرینا اوزی پادشاه اولغاچ، اوزینڭ عمرنده ١٨ مڭ حکومت کرستیانین آلپاوتلرغه قوللقغه بیرگان؛ حتی‌که یکاتیرینا اوزینڭ لاکیلرینه ده حکومت کرستیانلرین قوللقغه بیرگان.

آفیسارلر

XVIII.

پاۋل اوّل

١٧٩٦-١٨٥١ نچی سنه‌گه قدر

یکاتیرینا ثانیه‌دن صوڭ اوغلی پاۋل تختکه اولتورغان. پاۋل وقتنده ایتالیا ایله فرانسیه آراسنده صوغش چقوب، روس عسکری ایتالیا یاغندن باردقده، روسلرغه فراسوزلر ایله صوغشرغه بیك چیتن اولغان. ایکنچی مرتبه‌ده فرانسوزلر ایله آفستریا آراسنده صوغش بولوب، آفستریا پادشاه‌سی پاۋل‌دن یاردم صوراغاچ، پاۋل صوۋوروفنی عسکری ایله فرانسوزلرغه قارشی بیرگان. صوڭره آفستریا فرانسوزلر ایله دوستلاشدقده، روس عسکری فرانسوزلرغه دوشمان اولوب قالغان. پاۋل وقتنده ٥٠٠,٠٠٠ دوش کرستیانغه بیرویرلوب، ١٧٩٧ نچی سنه‌دن صوڭ کرستیانلر بایارلرغه آطنه ایچنده اوچ کون‌گنه ایشلی باشلاغانلر. ١٧٦٢ نچی یلده دووارانلرنی حکومت ... [illegible] قیلغاندن صوڭ، کرستیانلر پادشاه برنیده بایـ[illegible] قوته [illegible] اوزلاغانلره باشلاغان. شول حرکتلر کوندن کون کو[illegible] وقتنده بر یولی ارتق بش گوبیرناده‌غی کرستیانلر بایار[illegible] قنکه قارشی تورغانلر. لکن اول کرستیانلرنی [illegible] بوسلار ایله تونقتانلر. کرستیانلر

بایارلرغه هم حکومتکه قارشی کیلگانلرین پاؤل یاش کنجلردن کوروب، یاشلرینی عربکه اوقورغه یبارماسکه قوشقان هم بر کمگه‌ده اوقورغه بارورغه رخصت بولماغان.

XIX.

آلیکساندر برنچی

۱۸۰۱ - ۱۸۲۵ نچی سنه‌گه قدر

پاؤل‌نلگ وفاتندن‌صونگ آلیکساندر ۱ نچی تختکه اولتورغان.

آلیکساندر برنچی ترکلر ایله صوغشوب، آناردن بیساراب ولایتنی هم‌ده پروت صووی ایله دنیپر صو آراسون آلغان. شؤیدلر ایله صوغشوب فینلاندیه‌نی تابع ایتکان.

۱۸۱۲ نچی یلده روسیه ایله فرانسیه آراسی بوزلوب، شول یلنی فرانسیه ایله روسیه آراسنده زور صوغش بولغان. شول یللرنی فرانسیه ایمپیراطوری ناپالیون برنچی گیرمانیا، آفستریا، ایتالیا وباشقه مملکتلرنی اوزینه تابع ایتکان.

۱۷۹۷-۱۸۰۹ نچی یللرده روسیه فرانسیه‌نلگ کوچین بترور ایچون ایتالیا هم آفستریاغه نی قدر بولشسه‌ده، فرانسوزلر دوشمانلرینه غالب اولوب، روسلر فرانسوزلرغه هر وقت دوشمان اولوب قالغانلر.

شول

شول آچودن ناپالیون روسیه‌دن اوچ آلور ایچون ۶ یوزمنگ عسکر ایله روسیه‌غه کیلگان. ۱۸۱۲ نچی یلده ۲۶ نچی آوغوستده روس عسکری ایله فرانسوز عسکری قارشی کیلوب، بارادینا (۱) قریه‌سی یاننده بیك زور صوغش بولغان. شول صوغشده ناپالیون روسلرنی جیگوب مسقوا شهرینه کرگان. لکن آننگ عسکرینی آچلق هم یالانغاچ بیك مشقت‌لاگاچ، ناپالیونغه روسیه‌دن کیرو کیتارگه توغری کیلگان. ناپالیون‌نینگ بیك کوب عسکری آچلققه هم‌ده تورلی چیرلر ایله خراب اولا باشلاغاچ، ناپالیون ۲۵ نچی دیکابرده ۱۸۱۲ نچی یلده روسیه‌نی تاشلاب کیتکان. صوگره آلیکساندر اوّل گیرمانیا، آفستریا ایله برگه فرانسوزلرنینگ مقر حکومتی پاریژنی آلوب، ناپالیون‌نی تختدن توشورگانلر.

بو آلیکساندر اوّل بر آز ایرکنلکده تربیه قیلنغان. هم یکاتیرینا ثانی وقتنده بولغان زیمسکی صابورنی ایسینه توشروب، پادشاه اولماسدن اوّل شوشی سوزلرینی ایتکان: « اگرده من پادشاه بولسام، اوّل خلقدن وکیللر چاقروب حکومتنی مشروطه یاصارمن، صوگره اوزم پادشاه‌لقنی تاشلاب، خلقدن کیلگان وکیللرگه پادشاه صایلارغه قوشارمن» دیگان. آلیکساندر اوّل پادشاه اولغاچ قایا اول خلقدن وکیللر چاقروب

---

(۱) بارادینا آولی مسقوادن ۸۵ چاقرم یرده.

حکومتنی مشروطه‌یاصاب، اوزی پادشاه‌لقنی قویو، ایلگ‌واق زاکونلر صابرانیه‌سینه‌ده خلقدن وکیللر چاقرماغان. آلای بولسه‌ده آلیکساندر اوّل اوزینک مینسترلرینه بر نچه مرتبه حکومت هم خلقدن اولغان وکیللر توغرسنده پلانلر یازارغه‌غنه قوشقان، لکن همه‌سی تلده‌گنه قالغان.

روسیه‌ده اول وقتده ایکنچی حکومتدن اوقوب قایتقان یاش فکرلی آفیسارلر بولغان. بو یاڭغی فکرلی آفیسارلرنڭ سوزلری خلقغه اثر ایته باشلاغاچ آلیکساندر اوّل ۱۷ نچی مارتده ۱۸۱۸ نچی یلده وارشاوده اوزینڭ نطقنده تیز زمان مشروطه اولاچقین آڭلاتقان. لکن مشروطه‌نڭ اسمی تلده‌گنه قالغان... صوڭره روسیه حکومتی نیندایں ناچار درجه‌ده ایکانون آڭلاغان آدملر یاشرین یاشرین جمعیتلر (۱) یاصاغانلر.

بو یاشرین جمعیتلرده عسکر خدمتنده‌گی یاش کنجلر اولوب، الیکساندر اوّل‌نڭ وفاتندن صوڭ پیطربورغده پیطر ژیلیکینڭ پامیتنگی یانینه چغوب قزل فلاگلر ایله «حرمتلو اولسون مشروطه» دیوب یوری باشلاغاچ، پادشاه‌عسکری تیز زمان ایرکنچیلك تلی تورغان آدملرنی بیك تیز ایزوب بترگان (۲). بو واقعه ۱۸۲۵ نچی یلده ۱۴ نچی دیکابرده

(۱) بو یاشرین جمعیتلر پیطربورغده هم پولشه‌ده کوب اولغان.

(۲) ایرکنچیلك ایچون کوراشوچیلرنڭ باشلقلری آفیسارلر اولغانلقدن، آنلر حکومتنڭ قارشی عسکر ایله چققانلر.

برلغان

بولغان. بو آدملرگه قاتشقان آدملرنی دیکابریست دیوب آتامشلردر.

XX.

نیکولای اوّل

آلیکساندر اوّل‌نڭ وفاتندن صوڭ انیسی نیکولای اوّل تختکه اولتورغان.

نیکولای اوّل بارچه خلق اوقوب قانون بلسون ایچون، بیك کوب مکتبلر آچدروب، روسیه‌نڭ قانونلرین باصدرتوب هر کم آلورغه رخصت بیرگان.

نیکولای وقتنده روسلر ایرانلر ایله صوغشوب، آنلردن ایریؤان هم نخچیوان شهرلرین آلغانلر. ۱۸۲۹ نچی یلده نیکولای انگلتره هم فرانسیه ایله صلح یاصاب، گریکلرنی هم صیربلرنی ترکلردن قوتقارغان. ۱۸۳۱ نچی یلده پولاکلر ایرکنلك تلاب هر یرده اختلال‌لر چقاردقده، نیکولای، پولشه‌گه ۱۰۰،۰۰۰ عسکر یباروب، بیك کوب قان توکترگان. شول یللرده مکّلاب قارشی بولغان، مکّلاب آدمنی سیبیریاغه یبارگانلر. نیکولای پولاکلرنڭ وارشاوده‌ؤ یلنه‌ده اولغان دارالفنونلرین وباشقه مکتبلرین یابقان (۱)

(۱) باشقه واق مکتبلرده‌ده پالاك صبیلری روس معلملرندن اوقمی، باشلاغاچ، حکومت پولاکلرنڭ مکتبلرنده صالداتلر توتوب اوقتدرغان.

صوڭره ١٨٥٥ انچی یلده ترکلر روسلر ایله صوغشورغه توتنوب روسلرنڭ سیۋاستوپول شهرین آلغانلر. شول صوغشدن صوڭ روسلر قارا دیڭگزده صوغش کیمه‌لربن توتا آلماغانلر. ١٨٤١ انچی یلده نیکولای کرستیانلرنی برام برام صاتودن توقتاتقان. ١٨٤٣ انچی یلده بیرسز بایارلرغه هم آلپاوتلرغه بیرسز کرستیانلر آلورغه هم صاتارغه رخصت بیرلماگان.

١٨٤٥ انچی یلده کرستیانلر بایارلرنڭ هم آلپاوتلرنڭ رخصتندن باشقه اوزلرینه بیر آقچه ایلان صاتوب آلورغه پراۋالری بولغان.

١٨٥٥ انچی یلده ١٦ انچی فیبرالده نیکولای وفات بولغان. (١)

XXI.

آلیکساندر ایکنچی

١٨٥٥ - ١٨٨١

نیکولای اوّل‌نڭ وفاتندن صوڭ اوغلی آلیکساندر ایکنچی تختکه اولتورغان. سیۋاستوپول صوغشندین صوڭ

(١) نیکولای اوّل عقللی بر چامالی‌غنه آدم بولغان .

آلیکساندر

آلیکساندر ۲ نچی روسیه خلقی علم معرفت جهتندن آرطقه قالغانـون سیزونگان، هم‌ده من خلقنـلڭ علم معرفتی هم ایرکنلکی ایچون بیك طرشام دیوب یورگان. آنلڭ ایلڭ زور اشلری: اوّل ۱۸۶۱ نچی یلده ۹ نچی فیبرالده کرستیانلرنی آلپاوتلر قولندن قوتقارغان. لکن کرستیانلرنلڭ طورمش اوّلگیدن یخشیلانماغان. آلای بواسه‌ده آلیکساندر ۲ نچی وقتنده برنچه دارالمعلمینلر وباشقه زور مکتبلر آچلغان ۱۸۷۶ نچی یلده آلیکساندر ۲ نچی تاتارلر ایچون قزانده اوچیتیلسکی اشقول آچدرغان.

آلیکساندر ۲ نچی ترکلردن صیربلرنی هم بولغارلرنی قوتقارور ایچون، ۱۸۷۷ نچی یلده ترکلرگه قارشی صوغش آچوب، بیرلین شهرنده مصالحهٔ ایتکانده ترکلردن بولغارلرنی قوتقارغان.

۱۸۸۱ نچی یلده دوشمانلار آلیکساندر ۲ نچی‌گه بومبا تاشلاب ناحق قتل ایتکانلر.

سنه‌ده

۸۶۶ — وارا کلر کیلگانلر.

۹۸۸ — روسلر خریستیان دینین قبول ایتکانلر.

۱۰۱۵ — ولادیمیرنڭ وفاتی.

۱۰۵۴ — یاراسلافنڭ وفاتی.

۱۱۲۵ — ولادیمیر ماناماح.

۱۱۴۷ — مسقوانی اوّل مرتبه ایشتولری.

۱۱۲۰ — ریگه‌نڭ تورلوی.

۱۲۲۴ — کالکه جلغه‌سی یاننده روسلرنڭ تاتارلر ایله اوّل مرتبه صوغشولری.

۱۲۳۷ — باطینڭ اوّل مرتبه روسیه‌گه چغووی.

۱۲۴۰ — باطی کییفنی آلغان.

۱۲۴۰ — آلیکساندر نیۋاسکی شویدلرگه غالب اولغان.

۱۳۲۸ — کناز ایۋان کالیته ۱نچی.

۱۳۸۰ — کولیکاو صوغشی.

۱۴۵۲ — ترکار استانبولنی آلغانار.

۱۴۶۲ — ایۋان اوچنچی کنازاولوب تورا باشلاغان.

۱۴۷۸ — روسلرنوۋوی غوردنی تابع ایتکانلر.

۱۴۸۰ — روسلر تاتارلرغه یاصاق تولامی باشلاغانلر.

۱۵۰۵ — کناز ایۋان اوچنچی وفات اولغان.

ایۋان

۱۵۴۷ — ایڤان دورتنچی پادشاه اولغان.
۱۵۴۷ — ۱۶۹۸ - زیمسکی صابور.
۱۵۵۲ — روسلر قزاننی تابع ایتکانلر.
۱۵۵۶ — روسلر استرخاننی تابع ایتکانلر.
۱۵۶۴ — آپریچنیکلر.
۱۵۶۴ — اوّل باصقان روس کتابی.
۱۵۸۲ — روسلر سیبیریانی تابع ایتکانلر.
۱۵۸۴ — ایڤان دورتنچی وفات اولغان.
۱۵۹۷ — سنه‌لرده کرستیانلر کریپاسنوی بولا باشلاغان.
۱۶۰۴ — ۱۶۰۶ - یالغانچی دیمیتری.
۱۶۱۳ — میخائیل فیدوریچنی پادشاه ایتوب صایلاغانلر.
۱۶۳۰ — بایار کریستیانلرینه «کریپاسنوی» دیوب اسم بیرگان.
۱۶۴۳ — ۱۶۴۶ - آحوذ همه آمور جلغه بویلرین تابع ایتکانلر.
۱۶۴۵ — میخائیل وفات اولغان.
۱۶۴۶ — کریپاسنوی کریستیانلرنی بایارلارغه برکتورگه اوکاز اولغان.
۱۶۵۴ — مالاروسیه‌نڭ مسقواغه قوشلووی.
۱۶۷۳ — پیطر انچی‌نڭ طووی.

١٧٧٦ — آلیکسی‌نڭ وفاتی .

١٦٨٢ — اوّلگی بونت .

١٦٨٢ — ١٦٨٩ - صوفیه‌نڭ حکم توزوب توروی .

١٦٨٦ — پولشه ایله عمرلك صلح .

١٦٨٩ — پیطر ا نچی هم‌ده ایمپیراطورلق .

١٦٩٥ — آزو صوغشی .

١٦٩٥ — ١٦٩٨ - پیطرنڭ یاوروپا ایچنده اوّلگی سفری .

١٦٩٨ — آقتغی زیمسکی صابور .

١٦٩٩ — گیر باڤوی کاغد .

١٧٠٠ — ناروا صوغشی .

١٧٠٠ — ١٧٢١ - الوغ شمال صوغشی .

١٧٠٣ — مسقواده اوّلگی تیاترو .

١٧٠٣ — پیطر بورغنڭ توزلوی .

١٧٠٣ — اوّلگی گازیته .

١٧٠٨ — گوبیرنالر .

١٧٠٩ — خلق پیرییسی .

١٧١١ — پورت‌صوغشی ، سینات‌همده ، ڤیشنیڤادسکی‌قانال .

١٧١٦ تحصیل علوم ایچون پیطرنك زاغرانیچاغه بارغانی

١٧٢٩ — جان یاصاقی .

١٧٢١ — اشتاتسکی صلح .

١٧٢٢

۱۷۲۲ — تحت آتا بابادن اولورغه اولغان زاکون.
۱۷۲۳ — بحر حزرنك غرب همده جنوب طرفلری تابع ایدلگان.
۱۷۲۴ — بیلیت.
۱۷۲۵ — پیطر ۱نچی وفات اولغان.
۱۷۲۵ — آکادیمیه ناؤك.
۱۷۲۵ — ۱۷۲۷ - یکاتیرینا ۱نچی.
۱۷۲۷ — ۱۷۳۰ - پیطر ۲نچی.
۱۷۳۰ — ۱۸۳۹ - آننا ایۋاناونا.
۱۷۳۶ — ۱۷۴۰ - ترك صوغشی.
۱۷۴۱ — ۱۷۶۱ - یلیزاۋیته پیطروۋنا.
۱۷۴۳ — اشویدلر ایله صلح.
۱۷۵۴ — باش کیسمك جزاسی اوزگرتلگان.
۱۷۵۵ — مسقواده دار الفنون.
۱۷۵۶ — ۱۷۶۳ - یدی یلغی صوغش.
۱۷۶۰ — ۱۸۶۰ - دوارانلر آرتقان.
۱۷۶۱ — ۱۷۶۲ - پیطر ۳نچی.
۱۷۶۲ — دوارانلرگه ایرکن ایدکلرینه مانیفیست بیرگان.
۱۷۶۲ — ۱۷۹۶ - یکاتیرینا ۲نچی.
۱۷۶۳ — تربیه یورطلری صالنغان.

١٧٦٧ — كاميسيا زا كونلر ايچون بولغان .

١٧٦٨ — چيچك چغارولا باشلاغان .

١٧٦٨ — ١٧٧٤ - ترك صوغشى .

١٧٧٥ — مسقواده چوما بولغان .

١٧٧٢ — پولشەنى اوّل مرتبه بولولرى .

١٧٧٣ — ١٧٧٥ - پوگاچوف بونتى .

١٧٧٥ — روسيه گوبيرنالرغه بولنگان .

١٧٨٢ — قريم روسلرغه تابع اولغان .

١٧٨٥ — دووارانلرگه ژالوۋانيه بيرلگان .

١٧٨٧ — ١٧٩١ - ترك صوغشى .

١٧٩٢ — پولشەنى ٢ نچى مرتبه بولولرى .

١٧٩٤ — اوديسانى توزگانلر .

١٧٩٥ — پولشەنى ٣ نچى مرتبه بولگانلر .

١٧٩٦ — ١٨٠١ - پاۋل ١ نچى .

١٨٠١ — ١٨٢٥ - آليكساندر ١ نچى .

١٨٠١ — گروزيەنى تابع ايتكان .

١٨٠٢ — مينيسترلر .

١٨٠٩ — ١٨١٢ - ترك صوغشى .

١٨٠٩ — اشويدلر ايله صلح همده فينلانديەنى تابع ايتكانلر .

١٨١٢ — توغان ير ايچون املغان صوغش .

١٨١